

İLK DÖNEM ÇOCUK ŞİİR KİTAPLARININ BİÇİM VE İÇERİK AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Yelda KÖKÇÜ*

Öz

Çocuk edebiyatı, edebiyatımız içerisinde yeni hayat bulmaya başlamış bir alandır. Muhatap olarak çocukları ve gençleri alan bu edebiyat, içerisinde şiirden romana, masaldan hikâyeye kadar birden çok edebî türü barındırır. Söz konusu türlerden biri olan çocuk şiirleri, çocukların sahip olduğu farklı bakış açısı, ilgi ve isteklerinden dolayı çocuk edebiyatının en incelikli ve özen isteyen türüdür. Edebiyatımızda, “çocuklar için şiir denemeleri” sayılabilecek ilk örnekler Tanzimat Edebiyatıyla başlamış, özellikle 1900’lü yılların başından itibaren ise İbrahim Alâeddin Gövsa, Ali Ulvi Elöve, Tevfik Fikret, Ali Ekrem Bolayır ve İbrahim Aşkî (Tanık) gibi sanatçılar tarafından önemli eserler ortaya konulmuştur.

Bu makalede, ilk dönem çocuk şiir kitaplarının biçim ve içerik açısından karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere *Çocuk Şiirleri* (İbrahim Alâeddin Gövsa), *Şermin* (Tevfik Fikret), *Çocukların Şiir Defteri* (İbrahim Aşkî), *Çocuklarımıza Neşideler* (Ali Ulvi Elöve) ve *Şiir Demeti* (Ali Ekrem Bolayır) adlı eserler seçilmiştir. Bu kitaplar, doküman incelemesi tekniği ile içerik ve biçim açısından incelenmiştir. Verileri analiz etme aşamasında, kitaplarda tercih edilen nazım biçimlerinin ve işlenen konuların kullanım sıklıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk şiirleri, tür, biçim, içerik, karşılaştırma.

COMPARISON OF THE FIRST PERIOD OF CHILDREN'S BOOKS POETRY IN TERMS OF THEIR TYPES AND FORMS

Abstract

Children's literature is a new area began to find space in our literature. Children and young people in this area counter parts literature, in poetry to novels, tales from the fable is up to host multiple rare genre. Said one of the types of nursery rhymes, different perspective to have children, because of their interest and desire is the type who wants the most sophisticated and care of children's literature. In our literature, "poems for children" first examples of what can be considered to have begun with the Tanzimat Literature, especially since the beginning of the 1900s, important works by artists like İbrahim Alâeddin Gövsa, Ali Ulvi Elöve, Tevfik Fikret, Ali Ekrem Bolayır ve İbrahim Aşkî (Tanık) have been revealed.

In this article, we aimed to compare in terms of children's early poetry book genres and styles. The names of the artists mentioned above to achieve this goal which can be selected such that *Çocuk Şiirleri* (İbrahim Alâeddin Gövsa), *Şermin* (Tevfik Fikret), *Çocukların Şiir Defteri* (İbrahim Aşkî), *Çocuklarımıza Neşideler* (Ali Ulvi Elöve) ve *Şiir Demeti* (Ali Ekrem Bolayır). These books and document analysis techniques have been analyzed in terms of content and form.

Keywords: Children's poems, type, format, content, comparison.

* Arş. Gör.; Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, yekokcu@hotmail.com.

1. Giriş

Şiir; geçmişten itibaren insanların düşüncelerinin aynası, duygularının dili olmuştur. Aksan (1999: 8), şiiri duygu ve düşüncelerin imgelerle ifade edildiği bir söz sanatı olarak görür ve şiiri şöyle tanımlar: “Şiir gerek içerik, öz, gerekse söze dönüştürme, sunuluş açısından özgün, etkilemeye, duygulandırmaya yönelik, yaratı niteliği taşıyan bir söz sanatı ürünüdür”. Çocuk şiiri ise yetişkinler için yazılan şiirlerden daha özeldir. Oğuzkan (2000: 248), “çocuk şiiri” kavramına şu sözleriyle açıklık getirmiştir: “Çocuk şiiri, şiire ait bütün özelliklere sahip olmakla birlikte dil, duyarlık, söyleyiş ve imge açısından çocuk düzeyine uygunluk gösterir. Çocuk şiirinin, çocukta güzellik duygusu uyandırmak; ona insan, tabiat, yurt ve ulus sevgisi kazandırmak, ana dilini sevdirmek gibi işlevlerinden söz edilebilir.”

Şiir aracılığıyla, çocuğa birtakım kavramları öğretmek çok daha kolaydır. Çünkü şiirin ritmik yapısı öğrenilecek bilgilerin akılda kalmasını kolaylaştırır ve öğrenme işini daha zevkli bir hâle getirir. Fakat söz konusu didaktik unsurlar, şiirin dokusuna zarar verebilir. Bir çocuğu düşünmeye yöneltmek ona öğüt vermektense daha etkili bir yoldur. Bu konuda Montaigne “ Bir çocuğu eğitmek bir vazoyu doldurmak değil, bir ateş yakmaktır” der (aktaran Şirin, 1987: 408). Çocuk şiirlerinde de doğrudan bir aktarım yerine çocuğu düşünmeye sevk edecek dolaylı bir anlatım kullanmak bu sorunun çözülmesine yardımcı olabilir.

Çocuk şiirinin, Cumhuriyet Döneminde belirgin bir gelişme gösterdiği kesindir. Özellikle yüzyılın ikinci yarısında doğrudan doğruya çocuklara seslenen şiir kitapları sayıca artmıştır. Bu niceliksel gelişme yanında, çocuk şiiri alanında eser veren sanatçılar da konuları ele alış ve dili kullanım bakımından çocukların özelliklerini daha çok göz önünde bulundurmaya ve daha yaratıcı olmaya önem vermeye başlamışlardır. Bu çabaların sonunda diyebiliriz ki, ülkemizde çocuk şiiri alanında gerek öz gerek biçim yönünden oldukça yeni ve çağdaş bir anlayış düzeyine erişilmiştir. Çocuklar için yazdığı şiirlerle İbrahim Alâeddin Gövsa ve Tefik Fikret gibi şairler öncülük görevini üstlenmiş, Cumhuriyet sonrasında da Fazıl Hüsnü Dağlarca onları takip etmiştir (Şirin, 1998: 110). Yeni Türk alfabesinin okuma ve yazmayı, baskı işlerini kolaylaştırması, gündün güne okula devam eden çocuk sayısının artması, çocuklara karşı ilginin artışı ve modern anlayışın daha kuvvetli benimsenmesi çocuklara yönelik yayımların da artmasına yardımcı olmuştur (Demiray, 1953). Makaleye de konu olan İbrahim Alâeddin Gövsa *Çocuk Şiirleri* (1911), Ali Ulvi Elöve *Çocuklarımıza Neşideler* (1912), Tefik Fikret *Şermin* (1914), İbrahim Aşkî Tanık *Çocukların Şiir Defteri* (1917) ve Ali Ekrem Bolayır *Şiir Demeti* (1923) adlı eserler çocuk şiiri alanında yazılmış ilk eserlerdendir.

Bu makalede; 1910 sonrasında kaleme alınmış olan Nâbî'nin “Hayriyye”, Seyyid Vehbî'nin “Lütfiyye” adlı eserleri dikkate alınmazsa çocuk edebiyatı tarihinin ilk şiir kitapları

arasında yer alan bu beş şiir kitabının biçim ve içerik açısından incelemesi yapılarak şairlerin kullandıkları nazım biçimleri ve şiirlerin edebî türleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu incelemenin, ilk dönem çocuk şairlerinin tercihlerinin tespit edilmesi ve ilk çocuk şiirleri kitaplarının biçim-içerik yönünden karşılaştırılması noktasında alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. İçerik analizi yapılarak nitel veri toplama tekniklerinden olan doküman analizi tekniğinin kullanıldığı bu çalışmada, öncelikle her şiir kullanılan nazım biçimine ve edebî türüne göre ayrılmış daha sonra ise hangi nazım biçiminin ve türün ne sıklıkla kullanıldığı belirlenmiştir. Forster'a göre belli kurallara dayanarak yapılan sistematik çalışmada izlenen aşamalar şöyle olmalıdır:

1. Dokümanlara ulaşma
2. Orijinaliğin kontrol edilmesi
3. Dokümanları anlama
4. Veriyi analiz etme
5. Veriyi kullanma (Forster 1995'ten aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2008: 193)

Yukarıdaki aşamalar izlendikten sonra elde edilen veriler, biçim ve içerik unsurları bakımından incelenmiştir. Bu noktada biçime ait unsurlar; nazım birimleri, nazım biçimleri, ölçü, kafiye ve redif olarak sınıflandırılırken içeriğe ait unsurlar bölümünde, şiir kitaplarının hangi edebî tür çerçevesinde kaleme alındığı belirtilmiştir. İçerik ile ilgili kısımda incelemeyi kolaylaştırmak adına şiir kitaplarında tespit edilen nazım türleri; yeni Türk edebiyatı nazım türleri, Türk halk edebiyatı nazım türleri ve divan edebiyatı nazım türleri olarak gruplara ayrılmıştır. Daha sonra bu başlıklar da alt başlıklara ayrılarak başlıklar, örnek şiirlerle desteklenmiştir.

3. Eserler Hakkında Bilgi

Bu başlık altında incelemeye ele alınan beş şiir kitabı genel hatlarıyla tanıtılacak daha sonraki başlık altında ise söz konusu eserlerin biçim ve içerik açısından incelemesi yapılacaktır.

3.1. Çocuk Şiirleri (1911) - İbrahim Alâeddin Gövsa

Çocuk Şiirleri adlı kitap, İbrahim Alâeddin Gövsa'nın aşağıdaki sözleriyle başlamaktadır:

“Sevgili Hadi,

Hazırladığım bu kitabı sana ithaf ediyorum. Çünkü içindeki manzumelerin hemen hepsini senin duygu ve düşüncelenle ve yine senin için yazmıştım. Kelimeleri benim olsa bile manası, ruhu senindir. Eğer birkaç yavru arkadaşın da bundan faydalanabilirse benden fazla sevinmek sana aittir” (Nur, 2008: 7).

Yukarıdaki sözlerden de anlaşıldığı gibi, İbrahim Alâeddin Gövsa *Çocuk Şiirleri* adlı eserini başta yeğeni Hadi olmak üzere bütün çocuklara ithaf etmiştir. Gövsa, şiirlerini çocukların duygu ve düşüncelerini göz önünde bulundurarak yazmış, şiirlerini yazarken çocuklardan ilham almıştır. Gövsa, farklı konularda birçok şiir kaleme almış ve bunu yaparken otoriter bir öğretici olmaktan kaçınmaya çalışmıştır. Din, ahlak, aile, vatan, tabiat ve kozmoloji gibi pek çok farklı tema başlığı altında yer alan bu şiirlerin eğitici-öğretici yönü ağır basar. Daha çok hece ölçüsü ile yazılan şiirlerin bir kısmı Fransızcadan çevrilmiştir.

3.2. Çocuklarımıza Neşideler (1912) - Ali Ulvi Elöve

Neşide, Türkçe Sözlük'te “Bir toplulukta okunmaya değer şiir” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2005: 1470). 1912 yılında Ali Ulvi Elöve tarafından yazılan şiir kitabı aile, okul, vatan, iman, tabiat, insanlık başlıkları altında pek çok ileti içerir¹. Şair, özellikle vatan sevgisine oldukça önem vermiş ve bu tema çerçevesinde; “Vatan”, “Vatanı Sev”, “Vatan Sevgisi”, “Vatana Dönerken”, “Asker Olsaydım”, “Sancağa Veda”, “Cenge Giderken”, “Cenk Dönüşü” başlıklı şiirler yazmıştır.

Elöve, kitabında La Fontaine ve Victor Hugo gibi isimlerden şiir çevirileri yapmıştır. Şiirlerinin genelinde hece ölçüsünü tercih eden şair, Sancağa Veda adlı şiirini ise aruz ölçüsüyle yazmıştır. Şiirde belli bir ritim ve ahenk yakalanması amacıyla şairin kafiye ve redifleri sık kullandığı görülür. Ahenk unsurları bir yandan çocukların ilgisini çekerken diğer yandan da şiirlerin akılda kalmasını kolaylaştırır.

3.3. Şermin (1914) - Tevfik Fikret

Şermin, Türk edebiyatında hece ölçüsü ile yazılmış ilk çocuk şiir kitabı olarak tanınır. Tevfik Fikret, eğitimci dostu Satı Bey'in de teşviki ile *Şermin*'i yazmıştır. Fikret, *Şermin* aracılığıyla çocukların duygu ve düşünce dünyalarına ulaşmaya çalışmıştır. Tevfik Fikret, 1914 yılında kaleme aldığı bu eseri ile çalışkan, üretken ve belli değerlere sahip çocuklar yetiştirmeyi amaçlarken edebiyatı da bir araç olarak kullanmıştır. Mehmet Kaplan, *Şermin* hakkında şunları söylemiştir:

¹Çocuklarımıza Neşideler adlı kitaptaki şiirler, Miriam Zeliha Stebler Çavuş'un “Ali Ulvi Elöve'nin Şiirlerinin Eğitsel Açından İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, Erzurum” adlı yüksek lisans çalışmasından alınmıştır.

“Fikret bu manzumeleri çocuklar için yazmakla beraber, birçoğunun yaptığı gibi gelişigüzel hareket etmemiş, onlarla çocuğa bazı değerler ve fikirleri aşılama gayesini gütmüştür. Bunlardan da mühimi onların dil, şekil ve tasvir bakımından güzel olmalarına büyük ehemmiyet vermiştir. Fikret’in elinde hece vezni ve Türkçe olgun bir vasıta hâline gelmiştir” (Kaplan, 1987: 192).

31 şiirden oluşan *Şermin*’de; anne sevgisi, hayvan sevgisi, okul sevgisi, doğa ve evren gibi temalara ait şiirler bulunmaktadır. Fikret, “Sunu” adlı şiiriyle kitabına bir giriş yapmıştır. Bir çocuğu korkutarak ona bazı şeyleri öğretmeye çalışmak doğru bir yaklaşım değildir. “Umacı” adlı şiirde çocukları öcü, cadı, dev gibi varlıklarla korkutmanın ne kadar gereksiz olduğuna değinilmiştir. Ayrıca, ele alınan şiir kitaplarından farklı olarak *Şermin*’de dinî ve millî özellikler taşıyan şiirlerin yer almadığını söylemek mümkündür. *Şermin*’de çocukları sanata yöneltmeye ve sanatı sevdirmeye yönelik şiirler de yer alır.

3.4. Çocukların Şiir Defteri (1917) - İbrahim Aşkî Tanık

İbrahim Aşkî Tanık’ın 1917 yılında kaleme almış olduğu *Çocukların Şiir Defteri* adlı eser, çocuklara belli konularda yol göstermeyi amaçlar². Din, tabiat, insan, vatan sevgisi gibi konularda farklı mesajlar içeren eserin estetik yönünden çok eğitici-öğretici yönü ağır basmaktadır. Örneğin; “Halka”, “Aldanış”, “Fırtına”, “Terakkî”, “Mektebe” adlı şiirler çocukları eğlendirirken onlara bazı değerlerin önemini hissettirmeyi amaçlamışlardır.

Dinî konulara önem veren şair, 36 şiirden oluşan şiir kitabına “Münâcât” adlı şiirler başlamış ve onu “Nâ’t” adlı şiir takip etmiştir. Buradan şairin dinî değerlere verdiği önem görülmektedir. Fakat dinî içerikli şiirler kitabın sadece ilk kısmında görülür. Sonrasında bu şiirler, yerini çocuklara yönelik konuların ele alındığı şiirlere bırakır.

Çocukların Şiir Defteri adlı eserde birkaç şiir dışında ölçü olarak hece ölçüsü tercih edilmiştir. Daha çok yedili ve sekizli hece ölçüsüyle yazılan şiirlerde belli bir ahenk sağlamak amacıyla kafiye ve rediflerin de kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan nazım biçimlerine sonraki bölümde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

3.5. Şiir Demeti (1923) - Ali Ekrem Bolayır

Şiir Demeti, Servet-i Fünûn edebiyatı döneminde Ali Ekrem Bolayır tarafından yazılmış bir çocuk şiir kitabıdır. Ali Ekrem’in şiirlerinde, Batılı normlarda yetişmesi istenilen bir çocuk örneği görülmez. Şair, dinî, millî, didaktik tarzda yazdığı şiirleriyle çocuklara seslenmeye çalışır. “Yavrulara” adlı şiir ile şair, kitabına bir giriş yapar ve çocuklara olan sevgisini dile

² Çocukların Şiir Defteri adlı eserin incelenmesinde Şener Demirel’in “Çocukların Şiir Defteri” adlı eserinden yararlanılmıştır.

getirir. Aşağıdaki dizeler ise şairin çocukları ne kadar sevdiğini ve onlar tarafından seilmeyi umduğunu göstermektedir:

Şairi de biraz sevin
“Demet” sizin ben de sizin.

Çocuk edebiyatı ürünleri, çocuklara birtakım istenilen davranışların kazandırılmasında araç olarak kullanılabilir. Bu düşünceden hareketle, şairin bazı şiirlerinde didaktik unsurlar sıkça görülür. *Şiir Demeti*'nde Nasreddin Hoca fıkraları, kısa bir piyes ve ninniler bulunur. Ayrıca eserde çocuklar için önemli bir tür olan bilmecelere de yer verilmiştir. Fıkra, bilmece, ninni gibi türler çocuk edebiyatı açısından oldukça önemlidir. Çocuklar, imgesel ve kavramsal çağrışım yaparken zihin gücünü kullanıp olaylara farklı açılardan bakabilme becerisi kazanırlar.

Şiir Demeti'nde; bir işe Besmele ile başlamanın önemi, İslam'ın şartları, Allah'ın kullarına verdiği nimetler, vatan sevgisi ve millet olma bilinci, dinimizde temizliğe verilen önem, vatan toprağının değeri, kibirli olmanın zararları, atasözlerinin kıymeti, karınca örneği üzerinden çalışmanın önemi, şakanın belli inceliklere sahip olması gerektiği, tevazunun kişiye kattığı değer gibi ileti başlıkları bulunur. Ekrem, iletilerini aktarırken genelde doğrudan bir yol izlemiş, bir iki şiirinde ise dolaylı iletileri kullanmıştır (Kökçü, 2015: 57).

Çocuklarda olumlu duygular uyandıran onları sevmeye, seilmeye yönlendiren konu ve temalar çocuğa görelilik ilkeleri kapsamında yer alır. Ekrem, şiirlerinde sevgi temasına sıkça yer vermiştir. *Şiir Demeti*'nde de Allah sevgisi, anne sevgisi, vatan sevgisi, bayrak sevgisi, abla sevgisi, çocuğun dadısına olan sevgisi, kardeş sevgisi sevgi temasının alt başlıklarını oluşturmaktadır.

4. Bulgular ve Yorum

Şiir Kitaplarının Biçim ve İçerik Açısından İncelenmesi

Bu bölümde, şiir kitapları biçim ve içerik özelliklerine göre sınıflandırılarak biçim ve içeriğe ait unsurların kullanım sıklıkları tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular ise şiir kitaplarından alınan örnek şiirlerle desteklenmiştir.

4.1. Biçim Açısından İnceleme

Kullanılan nazım biçimleri, nazım birimleri, ölçü, kafiye gibi unsurlar şiiri düz yazıdan ayıran özelliklerin başında gelmektedir. Bir şiiri biçim özellikleri yönünden incelerken bu unsurları göz önünde bulundurmamak inceleme yapmayı kolaylaştırır. Bu başlık altında,

incelemeye konu olan şiir kitaplarının nazım birimleri, nazım biçimleri, ölçü, kafiye ve redif gibi unsurlar bakımından karşılaştırılması yapılmıştır.

4.1.1. Nazım Biçimleri

Nazım biçimleri, dize ve uyağın bir düzen içinde birleşmesinden oluşur. Dizeler bir şiirde, en az ikili olmak üzere üçlü, dördü, beşli, altılı, yedili, sekizli, dokuzlu ve onlu olarak kümelenirler. Bu kümeleniştten dize düzeni, dizeler arasında uyumlu dağılımdan da uyak düzeni doğar. Nazım biçimleri de bu dize ve uyak düzenine göre çeşitli adlar alırlar (Dilçin, 1983: 95).

Çocuk Şiirleri, Çocuklarımıza Neşideler, Şermin, Çocukların Şiir Defteri, Şiir Demeti adlı eserlerde çeşitli nazım biçimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Daha çok yeni Türk şiiri nazım biçimlerinin kullanıldığı şiirlerde, halk şiiri nazım biçimleri, divan edebiyatı nazım biçimlerine de rastlanmaktadır. Yeni Türk şiiri nazım biçimlerinden düz kafiye, çapraz kafiye, dördümler ve karışık kafiyeli nazım biçimleri birçok şiirde tercih edilmiştir. Belli bir düzene uymayan, bent sayısı veya kafiye şeması bakımından herhangi bir başlığa uymayan şiirler karışık kafiyeli nazım biçimleri başlığı altında sınıflandırılmıştır. Karışık kafiyeli nazım biçimine uygun olarak yazılmış bir şiire örnek verilecek olursa:

Verin çocuklar el ele a
 Oyun beraber oynanır b
 Şu halkaya girin hele a
 Birer adım gide gele a
 Kim oynamazsa aldanır b
 Öter ağaçta serçeler b
 Güneş yer altına gider. b
 Koyun kuzu meler bütün c
 Sizin de hisseniz oyun c
 Yoruldunuz gibi bugün c
 Vedalaşın hadi yeter, d
 Dönün eve birer birer d (Demirel, 2010: 131)

Tablo 1: Eserlerde Kullanılan Nazım Biçimleri

Kullanılan Nazım Biçimi	Çocuk Şiirleri	Çocuklarımıza Neşideler	Şermin	Çocukların Şiir Defteri	Şiir Demeti
Düz	13	25	11	22	20
Çapraz	1	7	1	1	4
Sarmal		4			1
Karışık	7	18	12	3	13
Üçlü		1			
Dördü					14
Beşli		3	1		

Altılı		5	4		
Yedili		1			
Sekizli			1		
Sone		1			2
Koşma	3	1		3	1
Mâni				1	1
Türkü					2
Şarkı		2			
Müstezat		1	1	1	2
S. Müstezat		3		2	1
Gazel				3	
Muhammes-i Mütekerrir					2
Toplam	24	72	31	36	63

Tablo 1 incelendiğinde beş ayrı şiir kitabında en çok tercih edilen nazım biçiminin düz kafiye olduğu görülmektedir. Düz kafiye nazım biçimi ile şiir yazmak diğer nazım biçimlerine göre daha kolay sayılabilir. Her beytin kendi arasında kafiye olması ve istenilen uzunlukta şiir yazılabilmesi bu nazım şeklinin sıkça tercih edilmesinin nedenleri arasındadır. Ayrıca bu nazım biçiminin kafiye düzeni, divan edebiyatı nazım şekillerinden olan mesnevi ile aynıdır. Düz kafiye nazım biçimiyle yazılmış şiirlere örnek olarak; *Şermin*'de yer alan “Hediye”, “Umacı”, “Öksüz”, “Bahar Kalfa”, “Marangoz” adlı şiirler gösterilebilir.

Karışık kafiye nazım biçimiyle de yazılan azımsanmayacak sayıda şiir yer almaktadır. Bu şiirler serbest bir kafiye düzeninden çok karışık kafiyelerle yazılmışlardır. Düz kafiye düzeni ile başlayıp çapraz kafiyeleşme ile devam eden şiirler buna örnek gösterilebilir. Genel olarak ise sone, müstezat, serbest müstezat, altılı, yedili, sekizli nazım biçimlerinin tercih edildiği şiirlerin sayısı fazla değildir.

4.1.2. Nazım Birimleri

Nazım birimi; şiirde en küçük anlam bütünlüğünü sağlayan ve kendi içinde bağımsız dize topluluğudur (TDK, 2005: 1460). Nazım birimleri, mısra sayılarına göre ikili, üçlü, dördü gibi sayılarla adlandırılırlar. Nazım birimleri, nazım biçimlerinin tespit edilmesine yardımcı olurlar. Divan edebiyatı, halk edebiyatı, yeni Türk edebiyatına ait nazım birimleri birbirlerinden farklı özellikler taşırlar.

Tablo 2: Eserlerde Kullanılan Nazım Birimleri

Kullanılan Nazım Birimi	Çocuk Şiirleri	Çocuklarımıza Neşideler	Şermin	Çocukların Şiir Defteri	Şiir Demeti
Dörtlük	9	20	4	7	28
Beyit	12	28	11	22	24
Üçlü Mısra		1			
Beşli M.		3	1	1	2
Altılı M.	1	6	5		1
Yedili M.		2		1	

Sekizli M.			1	1	
Onlu M.					1
On dördlü M.					2
Bent				1	
Müstezat				2	
Karışık	2	12	9	1	5
Toplam	24	72	31	36	63

Tablo 2’de Divan edebiyatından halk edebiyatına ve yeni edebiyata ait nazım birimlerini bir arada görmek mümkündür. Beş şiir kitabının hepsinde en çok tercih edilen nazım birimi beyittir. Beyitlerle yazmak ve iki dize arasında bağ kurmak diğer nazım birimi özelliklerine göre daha kolaydır. Beyitlerden sonra en çok kullanılan nazım birimi ise dördlüktür. Dördlükler dört dizeden oluşur ve halk edebiyatı ürünlerinde sıkça kullanılırlar. Üçlü, beşli, altılı, yedili, sekizli, onlu ve on dördlü mısralarla yazılmış şiirlere de nadir olarak rastlanmaktadır. Karışık başlığında verilen şiirlerin ise belli bir dize sayısı ile yazılmadıkları görülür. Örneğin, “Fikri’nin Masalı” adlı şiirde belli bir düzen tespit edilemediğinden şiir, “karışık” başlığı altında yer almaktadır.

Genel olarak şiirlerde, beyit ve dördlüklerin kullanıldıkları görülür. Şairlerin kullandığı nazım birimleri arasında belirgin farklılıklar bulunmamaktadır.

4.1.3. Ölçü

Ölçü, şiirde ahengi oluşturan unsurlardan biridir. Vezin lügatte “tartı” demektir. Aruza göre ahenk ölçüsüdür (Tahir-ül-Mevlevî,1973: 179). Vezin, bir mısra içinde kelimelerin istenilen sesi çıkarabilmeleri için hecelerin sayısına ya da uzunluk ve kısalıklarına göre düzenlenmesini sağlayan bir araçtır. Vezin, mısranın ahengini sağlayan bir anahtar, bir nota ve dış kalıptır. Şiirin dış ahengini ya da şekil ahengini vezin sağlar (Çetin, 2008: 261).

Geçmişten günümüze Türk şiirinde hece, aruz ve serbest olmak üzere üç farklı ölçü kullanılmıştır. Hece ölçüsü, dilimizin ses ahengine oldukça uygun bir ölçüdür. Bu ölçü, mısralardaki hece sayılarının aynılığına dayanır. Aruz ölçüsünde temel ölçüt seslerin uzunlukları ve kısalıklarıdır. Aruzla şiir yazma geleneğinin oluşmasında, İran edebiyatının etkisinden söz etmek mümkündür. Serbest ölçüde ise belli unsurlara dayalı sınırlar yoktur.

Tevfik Fikret *Şermin* adlı eserini, hece ölçüsüyle yazmıştır. *Şermin*, zaten edebiyatımızda hece ölçüsüyle yazılmış ilk çocuk kitabı olarak bilinir. Fikret, kitabındaki şiirlerinin genellikle sekizli hece ölçüsüyle kaleme almıştır. İbrahim Alâeddin Gövsa da şiirlerini genel olarak hece ölçüsüyle yazmıştır. *Çocuklarımıza Neşideler* adlı eserde ise yalnızca bir şiir aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Şair, “Sancağa Veda” adlı şiirini yazarken aruz ölçüsünü kullanmayı tercih etmiştir. Ali Ekrem Bolayır da *Şiir Demeti* adlı eserini hece ölçüsüyle

yazmıştır. İbrahim Aşkî ise şiirlerinde aruz ve hece ölçüsünü bir arada kullanmayı tercih etmiştir.

4.1.4. Kafiye ve Redif

Her şiirin kendi içinde belli bir ahengi vardır. Redif, kafiye, ölçü, aliterasyon, asonans gibi unsurlar şiirin ahengini oluştururlar. Kafiye ve redif, şiiri düz yazıdan ayıran noktaların başında gelmektedir.

Çocuk şiirlerinde kafiye ve redif önemli ritim unsurları olarak karşımıza çıkar. Kendi içinde belli bir ritim ve ahengi olan eserler çocuklar tarafından ilgi görür. Şiirin sesleri, çocukların dil üzerine keşiflerde bulunmalarına imkân sağlar. Küçük çocuklar, kendi dillerinin kalıplarını öğrenirken dil kâşifleri olmak zorunda kalırlar ve şiirin ilginç müziği ve sözcüklerinden zevk duyarlar. Ayrıca çocuklar tekerlemeleri neşeye dinlerler ve çoğu kez hoşlarına giden cümleleri tekrar ederler (Oğuzkan, 1987).

İlk dönem çocuk şiirlerinde, şairler çocukların ilgilerine paralel olarak kafiyelere sık bir şekilde yer vermişlerdir. Özellikle tam ve zengin kafiyeler sıkça kullanılmıştır. Yarım kafiye ise diğer kafiye çeşitlerine oranla daha az tercih edilmiştir. Örneğin *Çocuk Şiirleri*'nde yer alan "Kelebek" adlı şiirde tam kafiyenin kullanıldığı görülmektedir:

Sabahki tatlı rüzgârın
Budur çiçekli bir eşi
Veya yavru kuşların
Küçük, sevimli kardeşi (Nur, 2008: 42)

Çocuklarımıza Neşideler'de yer alan "Çalışalım" adlı şiirde ise mısra sonlarında ikiden fazla ses benzerliği görülmektedir. Bu dizeler zengin kafiyeye örnek oluşturur.

Tembellikten sakınalım
Çalışmanın zamanıdır
İnsanlığı takınalım
İş insanın bir canıdır. (Çavuş, 2007: 33)

Redifler, kafiyelerden sonra gelen aynı görevli ya da anlamlı sözcüklerin tekrar edilmesiyle oluşurlar. Kafiyeler ek hâlinde olabildikleri gibi kelime hâlinde de olabilmektedirler. İncelenen şiir kitaplarında, daha çok ek hâlindeki redifler tespit edilmiştir. Kelime hâlindeki rediflere de nadir de olsa rastlanılmıştır.

Beyaz **kedim**,
Siyah **kedim**,

Sarı **kedim**,

Adı “Rengin” olsun dedim. (Faruk, 2005: 24)

Genel olarak, beş şiir kitabında da kafiye ve redifler kullanılmıştır. Kafiye kullanılmadan yazılmış şiir yok denecek kadar azdır. Bu noktada şiir kitaplarının çocukların kulağına hitap edecek nitelikte olduklarını söylemek mümkündür. Dilinin inceliklerini ve kalıplarını öğrenen çocuklar bu yetilerini bir ömür boyu kullanacaklardır.

4.2. İçerik Açısından İnceleme

Edebiyat türleri, ifade şekillerine göre önce nazım ve nesir olarak ikiye ayrılırlar. Yazı öncesi edebî türlerin hemen hepsi nazımdır. Nesir daha sonra yerleşen ve şekillenen bir tür olmuştur (Bayram, 2003: 276).

Türlü nazım biçimlerinin konu bakımından adlandırılması nazım türlerini ortaya çıkarmıştır. Nazım türlerinin incelenmesinde dize ve uyak düzeninin bir önemi yoktur. Ayrıca nazım biçimleriyle nazım türleri arasında da kesin bir bağ bulunmaz. Bazı konuların belirli nazım biçimleriyle yazılmış olması zamanla bir gelenek doğurmuş ve buna çoğunlukla uyulmuştur. Bunun dışına çıkan örnekler de elbette vardır (Dilçin, 1983).

Tablo 3: Eserlerde Kullanılan Nazım Türleri

Edebî Türler	Çocuk Şiirleri	Çocuklarımıza Neşideler	Şermin	Çocukların Şiir Defteri	Şiir Demeti
Didaktik	13	32	18	17	30
Epik	2	10		1	7
Lirik	1	15	6	1	3
Pastoral	4	12	7	7	4
Bilmece					1
Atasözü					2
Fıkra					4
Türkü					2
Ninni					1
Masal				6	
Ağıt				1	3
Münâcât		1		1	3
Nâ't				1	2
Mevlîit		1			
Methiye	4	1		1	1
Toplam	24	72	31	36	63

Din, tabiat ve sevgi temaları, kitaplarda işlenen temalar arasındadır. Allah'ın varlığı, birliği, kullarının O'nun karşısındaki acziyeti hemen hemen bütün şiirlere konu olmuştur. Şiirlerde evrende yaratılan varlıkların gelişigüzel yaratılmadığı, bu nizam ve intizamın başka bir kudreti işaret ettiği hissettirilmeye çalışılmıştır. Allah'ın kullarına bahşettiği nimetler ve kulların

bu nimetler karşısında şükür etmesi gerektiği yine şiirlerde yer verilen düşünceler arasındadır. Diğer şiir kitaplarından farklı olarak sadece Şermin’de dinî konularda yazılmış şiirlere rastlanmamıştır.

Bilmece, atasözü, fıkra, ninni çocuk edebiyatının önemli edebî türlerdendir. Çocukların bilişsel, ruhsal, sosyal yönden gelişimine katkıda bulunan bu türler sayesinde çocuklar olaylara farklı açılardan bakabilme şansı yakalar. Ali Ekrem Bolayır’ın *Şiir Demeti* adlı eseri bu yönden oldukça zengindir. Kitapta, “Bilmeceler” şiiri başlığı altında altı tane bilmece bulunmaktadır.

4.2.1. Yeni Türk Edebiyatı Nazım Türleri

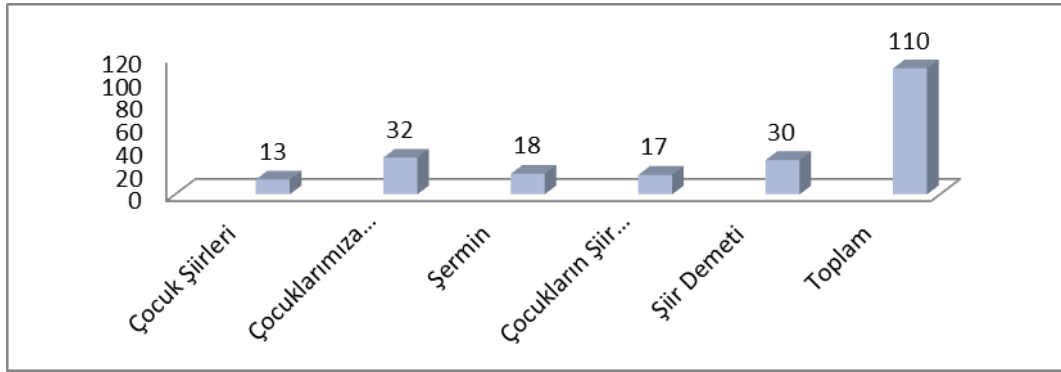
4.2.1.1. Didaktik Şiirler

Didaktik, kelime anlamı itibariyle eğitici- öğretici nitelikte olan anlamına gelmektedir. Bilgi vermek gayesi ile yazılan bütün edebî eserler didaktik olarak adlandırılırlar. Her milletin edebiyatında ahlak, din ve teknikle ilgili bilgiler vermek amacıyla yazılmış edebî eserler vardır (Şahin’den aktaran Ünlü, 1994: 163).

İlk dönem çocuk kitaplarında didaktik tarzda yazılmış şiirlere sıkça rastlanılmaktadır. Şairler, çocuklara sürekli bir şeyler öğretme çabası içindedir. Çocuğun eğitilebilmesi için okuyacağı eserlerin ahlaki değerleri dikkate alan öğretici metinler olması gerektiği ileri sürülür. Ancak iyi bir çocuk edebiyatı metni sadece ahlaki yargıları içeren, eğitici ve öğretici bir eser değildir. Onun edebî değer taşıması, estetik zevk ve düşünce içinde oluşturulması gerekir (Yalçın ve Aytaş, 2003: 16).

Elbette çocuk edebiyatı ürünlerinin hepsinde bir eğitim amacı, bir şeyleri öğretme çabası vardır. Çünkü çocuk dünyayı tanımaya çalışan biridir. Yeni karşılaştığı her durumdan, her olaydan ve tabii ki her metinden yeni şeyler öğrenecektir. Bu nedenle de çocuk edebiyatı ürünlerinin de çocuğa bir şeyler öğreteceği bir gerçektir. Ne var ki bu gerçek, çocuk edebiyatı alanını yetişkinlerin kendi doğrularını çocuklara edebiyat aracılığı ile bellettiği bir alan da değildir (Dilidüzgün, 2005: 44). Yazarın kendi düşüncelerini çocuğa dikte etmeye çalışması, eserin estetik değerine zarar verecek belki de çocuğu eserden uzaklaştıracaktır.

Grafik 1: Didaktik Unsurların Kullanım Sıklığı

Grafik 1’de görüldüğü üzere incelenen şiir kitaplarında didaktik unsurlar azımsanmayacak sayıdadır. Şiir kitaplarında yer alan toplam şiir sayıları da göz önünde bulundurulduğunda bu oran dikkat çekicidir. Örneğin Tevfik Fikret, “Şermin’in Alfabetesi” adlı şiirinde çocuklara alfabe yer alan harfler hakkında bilgi vermektedir. Kalın ünlüler, ince ünlüler, sert sessizler yine bu şiir aracılığıyla çocuklara öğretilmeye çalışılmıştır:

-Alfabeni oku cicim
 -A,b,c,ç,d,e,f,g,h,ı,i,j... yok...
 K,l,m,o,ö,p,r,s,ş,t,u,ü,v,y,z,
 Bir de yumuşak g (ğ) var.
 -Hangi harfler kaldırdılar?
 -A,ı,o,u.
 ..... (Faruk, 2005: 8)

Kahramanları genellikle hayvanlar olan fabllar, didaktik şiirlerin büyük bir kısmını meydana getirmektedir. Şairler, hayvanları konuşturarak çocuklara dolaylı yoldan belli mesajlar vermişlerdir. Fabllarda verilen mesajlar direkt olarak verilmediğinden, fabllar çocukların yorum yapma yeteneklerinin de gelişmesine yardımcı olurlar. Çocuklar eğlendikleri ve hoş vakit geçirdikleri türleri tercih ederler. Hayvanların konuşturulması zaten çocuk için ilgi çekici bir durumdur. Ayrıca fabllar bir olay örgüsünden meydana geldiklerinden çocuklar tarafından zevkle okunurlar. *Çocuk Şiirleri* kitabında yer alan “Tilkinin Vaadi” adlı şiirde sözünü tutmayan tilkinin düştüğü durum anlatılır ve çocukların bu olaydan ders çıkarması istenir:

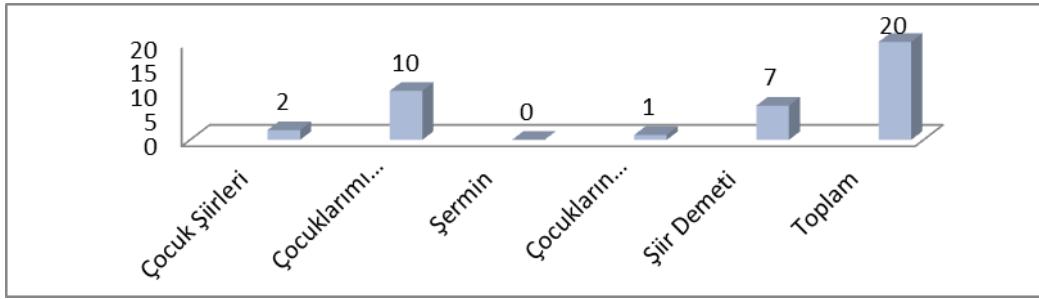
.....
 Yine düşer o çukura,
 Artık yalan etmez para

İbret olsun tilki size,
Sadık olun vaadinize. (Nur, 2008: 52)

4.2.1.2. Epik Şiirler

Epik kelimesi, Eski Yunanca epos (söz) kelimesinden türemiştir. Kahramanlık, savaş, yiğitlik, vatan ve tarih sevgisi, tarihî dönüm noktalarını oluşturan olaylar ve kişiler gibi konuları işleyen; coşkulu bir üslubu olan destansı nitelikli uzun şiirlere “epik şiir” denir. Türkçede bu terim için “destani şiir”, “hamasi şiir”, “kahramanlık şiiri” gibi terimler de kullanılır. Epik şiirde genellikle tahkiyeli anlatım, yiğitlik edası, savaş terimleri, tarihî yer ve olay isimleri egemen durumdadır (Çetin, 2003: 373).

Grafik 2: Epik Unsurların Kullanım Sıklığı

Kitapların yayınlanma yılları ve şairlerin tercihleri doğrultusunda şiirlerde kahramanlık, vatan sevgisi, milli şuur gibi unsurlar tespit edilmiştir. Epik unsurlar en çok *Çocuklarımızı Neşideler* ve *Şiir Demeti*’nde göze çarpmaktadır. Bolayır, *Şiir Demeti*’nde sosyal konulu şiirlere yer vermiştir. Bu nedenle savaş, Cumhuriyet gibi kavramların etkilerini Bolayır’ın şiirlerinde görmek mümkündür. “Sancak” adlı şiirde, Söğüt Dağı’nda temelleri atılan Türk milletinin inancı ve vatan sevgisi görülmektedir. Sancağı bir sembol olarak gören şair, bu şiir aracılığıyla çocuklara Türklük bilinci kazandırmayı amaçlamıştır.

.....

Doğmuş Söğüt dağından
Hint’e kadar yürümüş.
Hak yolunda döktüğü
Kanlar arzı bürümüş.

Senin idi bu âlem
Ulu sancak, hak sancak!
Üç yüz milyon Müslüman
Yine senin olacak! (Kökçü, 2015: 138)

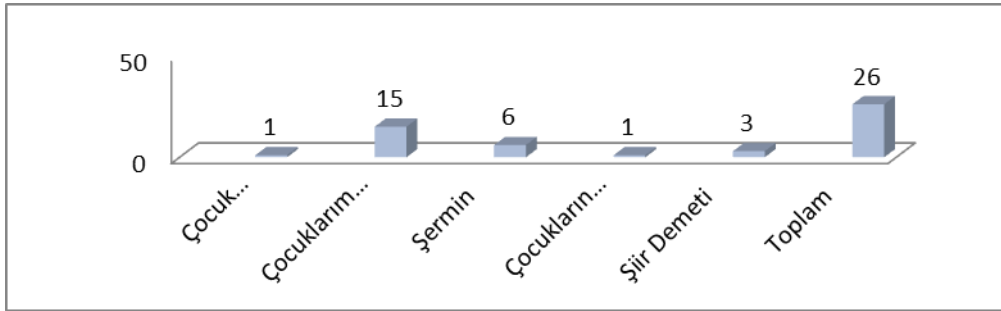
Şermin'de, “epik şiir” sayılabilecek bir şiir bulunmamaktadır. Fikret, yüzü daha çok Batı'ya dönük bir şair olduğundan bu tema çerçevesinde şiir yazmayı tercih etmemiştir. *Çocukların Şiir Defteri*'nde ise sadece “Bayrağımız” adlı şiir bu başlık altında yer alabilir.

4.2.1.3. Lirik Şiirler

Edebiyatta, özellikle şiirde lirizm, sanatçının güçlü ve bütünüyle kendine özgü duygularını, tutkularını, özlemlerini, zihninde oluşan imgeleri tam bir içtenlikle ve yalınlıkla, doğal bir anlatımla dile getirdiği kısa, coşkulu, özlü sözlerle aktardığı yapıtların özelliğidir (Aksan, 2011). Lirik şiirler; acı, özlem, mutluluk, pişmanlık, umut gibi pek çok duyguyu içinde barındırır. Bu duyguları barındıran şiirler, geçmişten günümüze kadarki süreçte en çok işlenen türler arasında sayılırlar.

İncelenen kitaplarda lirik unsurlara az da olsa rastlanır. Özellikle *Çocuklarımıza Neşideler*'de anne, kardeş, vatan, dede sevgisi teması çerçevesinde meydana gelen duygusal iniş çıkışlar görülmektedir.

Grafik 3: Lirik Unsurların Kullanım Sıklığı

Özellikle bir çocuğun annesinin, ablasının veya dedesinin ölümünden duyduğu derin üzüntü şiirlere konu olmuştur. Çocukların dedesine olan sevgisi ve bağlılığı bu kitapların genelinde görülmüştür. Örneğin, *Şiir Demeti*'nde yer alan *Dadıcığım* adlı şiirde çocuk, dedesini annesinin gölgesi olarak niteler ve ona olan sevgisini dile getirir. Şiirin sonlarında ise dedesinin ölümünden etkilenen çocuğun duygusal anları yansıtılmıştır.

.....

Dadınızı seversiniz değil mi?
Hakkınız var çok sevilir dadılar,
Dadı evde gölgesidir annenin,
Sizin çocuk ruhunuzu o anlar.

Bir taş bile dikmediler başına,
 Dadıcığım öldü gitti mezarın!
 Aç ruhunu ruhumun gözyaşına
 Cennetinde oğlun olsun baharın! (Kökçü, 2015: 197)

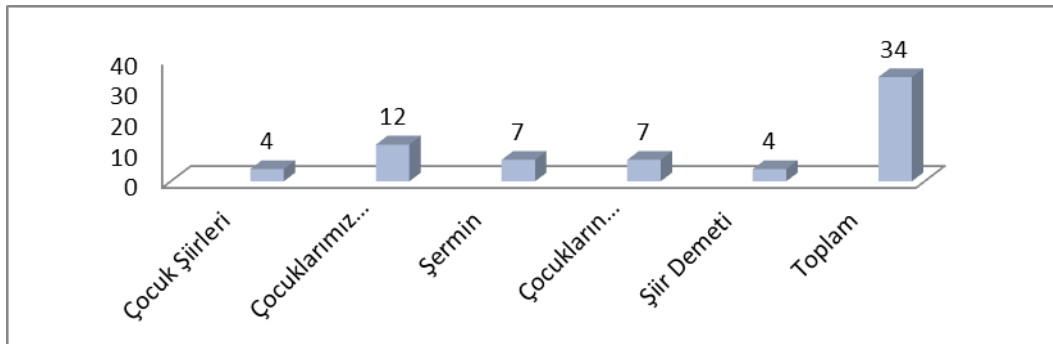
4.2.1.4. Pastoral Şiirler

Pastoral şiirler; doğal güzellikleri, kır ve çoban hayatını konu edinen şiirlerdir. Çetin (2008: 28), doğacı edebiyat olarak ifade ettiği pastoral edebiyat hakkında şunları söylemiştir: “Doğacı edebiyat; özel anlamıyla sade, saf, temiz, güzelliklerle dolu, sakin kırsal hayata, çoban ve köylü yaşantılarına yer veren, bunları sevdirmeyi amaçlayan; genel anlamda ise tabiata eğilimi ifade eden bir edebiyattır. Bir anlamda şehirde yaşayanların kente özgü bunaltılardan kurtulmak için kırsal özlemlerinin bir ürünüdür.”

Türk edebiyatında pastoral şiirin örnekleri Tanzimat dönemiyle başlamış ve günümüze kadar süregelmiştir. Tanzimat döneminde Abdülhak Hamit’in *Sahra* adlı eseri ilk ciddi doğacı çalışma olarak kabul edilir (Çetin, 2008).

İncelenen beş şiir kitabında da tabiat ve tabiata ait unsurlar oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Şiirlerde tabiatta yaşanan olaylar gözlemlenirken yaz, kış, bahar mevsimlerinin özellikleri tasvir edilmiştir. Örneğin *Şermin*’de yer alan “Papatya” adlı şiirde tabiatın yeniden uyanışı ve insanlarda uyandırdığı hoş duygular aktarılmıştır. Kitaplarda, tabiat ile ilgili yazılmış aynı başlıklı şiirler de bulunmaktadır. Gövsa’nın *Çocuklarımıza Neşideler* adlı kitabında yer alan şiir ile İbrahim Aşkî (Tanık)’nin *Çocukların Şiir Defteri* adlı kitabındaki “Kar” adlı şiirlerin başlıkları aynıdır. Aynı şekilde *Çocuk Şiirleri*’nde bulunan “Kelebek” adlı şiir ile *Şiir Demeti*’ndeki şiirin başlıkları ortaktır. Buradan hareketle şairlerin aynı temalar etrafında şiirler yazdıklarını hatta birbirlerini takip ettiklerini söylemek mümkündür.

Grafik 4: Pastoral Unsurların Kullanım Sıklığı

Şu kavgalı, gürültülü şehirlerden uzakta,
Semaları sis görmeyen o mübarek toprakta

Ne şenlikli ömür sürer iyi kalpli çiftçiler.
Sabahleyin uyanırlar kuşlar ile beraber.

Beğendiysen bu çiftliği ey mektepli vatandaş!

Şu kavgalı, gürültülü şehirlerden uzaklaş! (Nur, 2008: 42)

Yukarıdaki şiirde, doğal yaşamın güzelliğine vurgu yapıldığı görülür. Sessiz sakin bir yerde dinlenmek, doğal besin maddeleri tüketmek, stresten uzak bir yaşam sürmek herkesin isteğidir. Şiirin tamamında, bir ailenin çiftlikte sürdürdükleri hayat tasvir edilmiştir. Hastalıktan, kötülükten, yalandan uzak doğa ile baş başa olunan bu çiftlikte her şey yolundadır. Şair, son dizelerde ise insanları şehirlerden uzaklaşıp doğal ortamlarda yaşamaya davet eder.

4.2.2. Türk Halk Edebiyatı Nazım Türleri

4.2.2.1. Bilmece, Atasözü, Fıkra

Çocuk edebiyatı açısından oldukça önemli olan bu türler, çocukların bilişsel, ruhsal ve sosyolojik açıdan gelişmesinde önemli rol oynarlar. Çocuk, bu edebî türlerle beslenerek her geçen gün öğrendiği kelime sayısını artırır. Farklı kelimeler öğrenen bir çocuğun ise zihin dünyasının sınırları genişler ve ufku açılır.

Çocuk Şiirleri, Çocuklarımıza Neşideler, Şermin ve Çocukların Şiir Defteri'nde bilmece, atasözü, fıkra türünde yazılmış şiir bulunmazken bu noktada *Şiir Demeti* zengin bir içeriğe sahiptir. Ali Ekrem, bir çocuk kitabında bulunması istenen edebî türleri kaleme almayı denemiştir. İmgelerin gücünde yararlanılarak oluşturulan bilmeceler, çocukların hem eğlenceli vakit geçirmelerini sağlar hem de zihinlerinin perdesini aralar. Ekrem, bir şiirini "Bilmeceler" başlığıyla yazmış ve onu altı ayrı bölüme ayırmıştır. Çağrışım ve imgeler bakımından zengin olan bu bilmecelerden birine aşağıda yer verilmiştir:

Beyaz hanım, yağlı hanım
Ortasından bağlı hanım,
Gündüzleri oturursun,
Geceleri şen durursun,
Dümdüz ince bir fidansın,
Kendi gözünle ayansın,
Başında yıldızın vardır,

Çok çalışkan kızın vardır,
 Evin ayağında durur,
 Herkes altında oturur,
 Sokaklara çıkarsan sen,
 Yerler parıldar yüzünden,
 Sandık sandık satılırsın,
 Bakkallarda az kalırsın,
 Beyaz hanım diktim seni,
 Sen de hemen gördün beni,
 Yağlı hanım pek temizsin,
 Bazen bir bazen ikizsin,
 Üç dört olduğun da vardır,
 Esvabın bembeyaz kardır,
 Seni bilmek kolay ama,
 İki mim'in bir muamma. (Kökçü, 2015: 192)

Atasözleri ise; belli bir millete veya topluma ait olan tecrübe ve birikim sonucu ortaya çıkmış anonim sözlerdir. Atasözleri, bir topluma ait sosyal, ekonomik, siyasi anlamda pek çok ipucu verebilir. Ayrıca atasözlerinin ortaya çıkışı tecrübeye dayandığından bu sözlerin etki güçleri de yüksektir. “Ak akçe kara gün içindir”, Beyden gelen beydir” şiirlerin aralarına serpiştirilmiş özlü sözlerdendir. Bolayır, bazı şiirlerinde ise Nasreddin Hoca’yı ana karakter olarak kullanmıştır. Bu yolla çocuklara çeşitli mesajlar vermiş, ince ve kıvrak zekânın örneği olmuştur.

4.2.2.2. Ninni, Türkü, Masal, Ağıt

Ninniler, çocukların tanıştığı ilk edebî türlerdendir. Ninnilerin çocukların bilişsel ve kişisel gelişimlerinde önemli etkileri vardır. Annenin bebeğine söylediği ninni çocuğun bilinçaltını etkiler ve kendisine yer edinir. Temel ihtiyaçlardan olan sevgi ihtiyacı karşılanmış olan bir çocuk ileride sağlam karakterli bir birey olmaya adaydır.

İncelenen kitaplar arasında ninniye sadece *Şiir Demeti*'nde rastlanmıştır. Çocuklar için önemli olan bu edebî türün diğer şairler tarafından tercih edilmemesi dikkat çekicidir. Ali Ekrem'in “Ninni” başlığıyla kaleme aldığı şiirde, bir annenin uyumakta direnen bebeğini uyutma çabaları görülmektedir. Şiirin sonunda anne, çocuğuna sevgi dolu sözler söyleyerek onu uyutmayı başarır.

.....

İşte ninni söylüyorum,
 Uyu benim güzel yavrum,
 Uyusun bebek yavrum hu hu,
 Benim melek yavrum hu hu... (Kökçü, 2015: 230)

Türküler, Türk halk edebiyatının önemli ürünlerindedir. Türküler, birliğin, beraberliğin ortak duyguların ele alındığı bestelenmiş manzumelerdir. İncelenen şiir kitaplarına bakıldığında sadece Ali Ekrem Bolayır'ın bu türde şiir yazdığı tespit edilmiştir. “Türküler” ve “İdmançılar Türküsü” adı geçen şiirlerdir.

Masal, çocukların ilgisini çeken edebî türlerin başında gelmektedir. Masalların olağanüstü ve gizemli yapısı çocukları bu büyülü dünyaya davet eder. İncelenen şiir kitaplarında daha çok manzum hikâyelerin yer aldığını söylemek mümkündür. Özellikle fabl türündeki eserler aracılığıyla şairler çocuklara ulaşmaya çalışmışlardır. Şiir kitapları içerisinde bu türe İbrahim Aşkî'nin eserlerinde rastlanmıştır. *Çocukların Şiir Defteri* adlı eserde 36 şiirin altı tanesi bu türde kaleme alınmıştır. Diğer şiir kitaplarında ise bu türe ait bir örneğe rastlanmamıştır.

Ağıt; bir kimsenin ölümü üzerine duyulan acıları anlatmak amacıyla söylenen şiirlerdir. Ölümden duyulan üzüntüyle birlikte ölenin iyilikleri de anlatılır (Dilçin, 1983: 342). Çocukların ölümü tanınması ve onu anlaması bilişsel gelişimleriyle paraleldir. Çocuk edebiyatı ürünleri çocuğu olumlu duygulara yönlentmeli onların iç dünyasını ferahlatmalıdır. Çocuk edebiyatına ait eserlerde bu türe ait ürünlere yer verilmesi pek de uygun olmamakla beraber incelenen şiir kitaplarında bu konuyla ilgili yazılmış şiirler bulunmaktadır. *Çocukların Şiir Defteri*'ndeki bir, *Şiir Demeti*'ndeki üç şiir bu başlık altında yer alır. Örneğin; “Küçük Mezarı Ziyaret” adlı şiirde çocuğun ablasının ölümü üzerine içinde bulunduğu ruhsal durum aktarılmıştır.

.....

Küçük mezar, tombul tombul
 Duruyorsun, sen bana bul
 Tombul elli kardeşimi...
 Beni gelsin de okşasın
 İpek ablam,
 Nasıl aldın sen eşimi?
 Bırak benimle yaşasın

Melek ablam.

Kara toprak ne hainsin ,

Açıl, ablam bana gelsin! (Kökçü, 2015: 269)

4.2.3. Divan Edebiyatı Nazım Türleri

İlk dönem çocuk şiir kitaplarında, divan edebiyatı nazım türlerinden olan münâcât, nât, methiye türlerinde yazılmış örneklere birkaç şiirde rastlanılmıştır. Tevfik Fikret hariç diğer dört şairin bu türlerde en az bir şiir yazdığı söylenilebilir.

4.2.3.1. Münâcât

Arapça “necv” sözcüğünden türeyen “fisıldamak, kulağa bir şey söylemek, Allah’a yalvarma, dua etme” anlamlarındaki münâcât sözcüğü, bir edebî tür olarak “ Allah’a yalvarma, dua, af dileme ve manevî isteklerin ifade edildiği manzum ve mensur eserler”in genel adıdır. Münâcâtlar, İslamî Türk edebiyatının başlangıcından günümüze kadar manzum ya da mensur eserler hâlinde kaleme alınmıştır (Aça, Gökalp, Kocakaplan, 2009: 362).

Çocuklarımıza Neşideler, Çocukların Şiir Defteri ve Şiir Demeti’nde bu türe ait az da olsa örnek vardır. Şiirlerde genel olarak; Allah’ın kullarına verdiği nimetler ve kulların bu nimetler karşısında şükretmeleri, Allah’a gönülden ettikleri dualar ve yakarışları gibi mesajlara yer verilmiştir. Örneğin İbrahim Aşkî, *Çocukların Şiir Defteri*’nde “Münâcât” başlıklı bir şiir yazmıştır:

Nemiz varsa senin nimetlerindir ey Rahîm Allah!

Ne mümkün âciziz şükründen ihsan et Kerîm Allah!

.....

Seni özler bütün yerler ü gökler, zerreler Allah!

Seni gözler bu yıldızlar bütün şems ü kamer Allah! (Demirel, 2010: 111)

Şiirde, kulların Allah’a olan sevgisi ve O’na olan muhtaçlıkları, yeryüzünde yaratılan varlıkların sahibinin Allah olduğu ve ibadetin ancak Allah’a layık olduğu şiirin genelinde görülmektedir.

4.2.3.2. Nâ’t

Hz. Muhammet’i övmek için yazılan manzum ve mensur eserlere “nâ’t” adı verilir. Diğer peygamberler, veliler, din büyükleri, mürşitler, halifeler hakkında da nâ’tlar yazılmıştır. Hemen hemen bütün nazım şekilleriyle ortaya konabilen manzum nâ’tların daha çok kaside nazım şekliyle yazıldığı görülmektedir. Bu tür eserlerde peygambere karşı duyulan saygı ve sevgi dile getirilmiştir (Aça vd., 2009: 552).

Çocukların Şiir Defteri'nde yer alan bir, *Şiir Demeti*'ndeki iki şiirde bu türe ait örnekler rastlanmıştır. İncelenen diğer şiir kitaplarında ise bu konu başlığı altında kaleme alınmış bir şiir tespit edilmemiştir. *Şiir Demeti*'nde yer alan "Ya Muhammed" başlıklı şiirde çocukların Peygamber'e olan derin bağlılıkları ve sevgileri göz çarpar.

Ya Muhammed büyük peygamberimiz,

Biz seni ta can evimizden severiz.

.....

Küçük ümmetinin büyük ruhusun,

Sana bütün çocuklar feda olsun!

4.2.3.3. Methiye

Methiye, bir kimseyi övmek için yazılan şiirlere denir. Birincisi; padişah, vezir şeyhülislam gibi yaşayan devlet büyükleri için yazılır. İkincisi ise dört halife için yazılan methiyelerdir. Methiyeler, genellikle kaside biçimiyle yazılır. Divan edebiyatında en çok işlenmiş konulardandır (Dilçin, 1983).

Şermin dışında incelenen diğer dört şiir kitabında da methiye türüne ait şiirler bulunmaktadır. Bu şiirlerin sayısı, toplam şiir sayılarına oranla az olsa da şairler, devlet büyüklerini, dönemin padişahlarını veya döneme damga vuran önemli isimleri övmek amacıyla şiir yazmışlardır. *Çocuklarımıza Neşideler*, *Çocukların Şiir Defteri* ve *Şiir Demeti*'nde bir *Çocuk Şiirleri*'nde ise dört tane şiir methiye tarzında yazılmıştır. Örnek verecek olursak; *Şiir Demeti*'nde yer alan "Cumhur Reisi" adlı şiirin tamamında, Mustafa Kemal'in liderlik özelliği, yurdu düşmanlardan temizlemedeki başarısı ön plana çıkmaktadır.

Bizim büyük reisimiz

Mustafa Kemal Paşa'dır,

Türk'ün cumhuriyetini

O yarattı, o yaşattır.

.....

İşte bugün reisimiz

Bu işi gören insandır.

Şanlı Türk milletine de

Böyle bir reis şayandır. (Kökçü, 2015: 139)

5. Tartışma ve Sonuç

Çocuk edebiyatının gelişimi, Türkiye’de dünyadakine kıyasla daha geç gelişme göstermiştir. Özellikle Batıda, matbaanın icadı ile yayın sayılarında gözle görülür bir artış görülmüş ve eserler daha çok kişiye ulaşma imkânı bulmuştur. Ülkemizde ise 17. yüzyılın başlarında Nabi ile ilk örneklerine rastlanan çocuklara yönelik eserler ancak 20. yüzyıldan itibaren ciddi bir gelişme göstermiştir.

Bu çalışmada, 1900’lü yılların başlarında kaleme alınmış beş şiir kitabının biçim ve içerik açısından karşılaştırmalı incelemesi yapılmıştır. Çocuklara yönelik ilk denemelerden olan bu kitapların biçim ve içerik incelemesinin sonucunda; *Çocuk Şiirleri*, *Çocuklarımıza Neşideler*, *Şermin*, *Çocukların Şiir Defteri* ve *Şiir Demeti* adlı eserlerin daha çok estetik kaygıdan uzak öğretici bir üslup ile kaleme alındıkları tespit edilmiştir. Fakat bu eserler, ülkemizde çocuklara yönelik bir edebiyat bilincinin oluşmasında önemli rol oynamışlardır.

İncelenen şiir kitaplarının genelinde göze çarpan biçim ve içerik unsurları hakkında şunlar söylenebilir:

- Kitaplarda, biçimsel açıdan dikkate değer bir farklılık görülmemiştir. Şairlerin tercih ettikleri nazım biçimleri ve nazım birimleri ile kafiye ve redif gibi ahenk unsurları arasında benzerlik görülmektedir. Bununla birlikte, bir diğer ahenk unsuru olan ölçüde ise sanatçılar bazen aruz bazen ise hece tercihinde bulunmuşlardır.
- İçerik bakımından ise şairler; yeni Türk edebiyatı, Türk halk edebiyatı ve divan edebiyatına ait farklı edebî türlere ait örnekler vermişlerdir. Bu konudaki en zengin şiir kitabı Ali Ekrem Bolayır’a ait olan *Şiir Demeti*’dir. Ali Ekrem Bolayır, şiirlerini geniş bir yelpazede kaleme almıştır. Bilmece, fıkra, atasözü, türkü ve ninniler *Şiir Demeti*’nde olup diğer şiir kitaplarında tespit edilmeyen türlerdir.
- İncelenen beş şiir kitabında sevgi, oyun, mevsim konu/temaları şairlerin tercih ettiği ortak konu/temalar arasında yer alır. Bunun yanında kimi şairlerin, aynı konu/tema çerçevesinde aynı başlıklı şiirler yazıkları da görülmüştür. Örneğin; “Kelebek”, hem *Çocuk Şiirleri*’nde hem de *Şiir Demeti*’ndeki bir şiirin adıdır.
- İbrahim Alâeddin Gövsa, İbrahim Aşkî Tanık, Ali Ekrem Bolayır ve Ali Ulvi Elöve daha çok dinî, millî ve ahlaki yönden donanımlı bireyler yetiştirmeyi amaçlarken Tevfik Fikret, pozitif bilimlere ve güzel sanatlara diğer şairlerden daha fazla önem veren bir şair olarak karşımıza çıkmıştır. Fikret “Keman” adlı şiirinde, kemanı diğer müzik aletlerinden ayrı tutmuş ve bir çocuğun ağzından kemana olan sevgisine yer vererek sanata olan ilgisini gözler önüne sermiştir.

Edebiyatımızda çocuklara yönelik ilk denemelerden olan bu eserler, çeşitli yollarla çocuklara tanıtılarak bu şiirlerin önemleri belirtilmelidir. Bu şiirlere; Türkçe Öğretim Programı kapsamında yer alan tema ve kazanımlara uygun olarak Türkçe ders kitaplarında yer verilebilir. Yine aynı şekilde, disiplinlerarası alanda uygun dersin serbest okuma parçaları arasına bu şiirlerden seçilebilir.

Kaynaklar

- AKSAN, D. (1999). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. 4. Basım, Ankara: Engin Yayınevi.
- AKSAN, D. (2011). *Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri*. 3. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- BAYRAM, Y. (2003). Edebî Türler Maddesi. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, Cilt 2, 276.
- ÇETİN, N. (2003). Epik Şiir Maddesi. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, Cilt.2, 373.
- ÇETİN, N. (2008). *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Basımevi.
- DEMİRAY, K. (1953). *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Maarif Basımevi.
- DEMİREL, Ş. (2010). *İbrahim Aşkî (Tanık)*. Malatya: Medipres Yayıncılık.
- DİLÇİN, C. (1983). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- FARUK, İ. (2005). *Şermin*. İstanbul: Parıltı Yayıncılık.
- KAPLAN, M. (1987). *Tevfik Fikret*. 2. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KÖKÇÜ, Y. (2015). *Ali Ekrem Bolayır'ın Şiir Demeti Adlı Eseri ve Bu Eserin Türkçe Öğretiminde Yer Alan Temalar Bağlamında Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- NUR, S. (2008). *Çocuk Şiirleri*. İstanbul: Nar Yayınları.
- OĞUZKAN, A. F. (1987). *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*. İstanbul: Gökyüzü Yayınları.
- OĞUZKAN, A.F. (1987). *Çocuk Şiiri Alanında Son Yıllarda Nasıl Bir Gelişme Görülmektedir? 99 Soruda Çocuk Edebiyatı Dizisi Çocuk Edebiyatı*. haz. M.R. Şirin. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- OĞUZKAN, A.F. (2000). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- SEVER, S. (2003). *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- STEBLER ÇAVUŞ, M. (2007). *Ali Ulvi Elöve'nin Şiirlerinin Eğitsel Açından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞİRİN, M.R. (1987). *Gerçekliğin Edebiyata Yansımaları*. Çocuk Edebiyatı Yıllığı. İstanbul: Gökyüzü Yayınları.
- TAHİR-ÜL MEVLEVÎ (1973). *Edebiyat Lügati*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- TÜRK DİL KURUMU (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- TÜRK DİL KURUMU (2012). *Yazım Kılavuzu*. Ankara: TDK.
- ÜNLÜ, M. (2003). Didaktik Maddesi. *Türk Dünyası Edebiyat Kuramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, Cilt 2, 163.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.